

Czy regionalne strategie innowacji zwiększą innowacyjność polskiej gospodarki?

Stanisław Szultka

Polski potencjał innowacyjny w porównaniu z przeciętną europejską jest bardzo niski. Udział wydatków na badania i rozwój wynosi jedynie 0,7 % podczas gdy przeciętna dla UE sięga 1,99 % a w USA 2,8 % PKB. Sytuacja ta jest tym gorsza, iż aż 61,1 % środków pochodziło w roku 2002 ze źródeł publicznych, a jedynie 22,7 % ze środków przedsiębiorstw. W UE proporcje te są odwrotne – 55,9 % nakładów przypada na sektor przedsiębiorstw, a 34,3 % na budżety państwowe. Niekorzystna sytuacja w zakresie źródeł finansowania przekłada się również na strukturę finansowania prac badawczo – rozwojowych w Polsce, gdzie aż 38,8 % przypada na badania podstawowe, podczas gdy w krajach Europy Zachodniej udział tego typu badań jest znacznie niższy (w Portugalii – 27,8, Francji – 23,6 % a Holandii jedynie 9,6 %). (Dane za rok 2001) Jak z ostatniego raportu na temat innowacyjności w UE (*European Innovation Scoreboard 2003*) jedynie w dwóch (wydatki na działalność innowacyjną w przemyśle oraz pracujący w branżach wysokotechnologicznych) na 16 wskaźników Polska przewyższa przeciętną dla 15 starych krajów UE. W przypadku pozostałych analizowanych wskaźników sytuacja przedstawia się na niekorzyść Polski. Szczególnie niekorzystna sytuacja Polski występuje w przypadku patentów, gdzie potencjał Polski kształtuje się na poziomie nieco ponad 1 procent przeciętnego w krajach piętnastki. Jeszcze gorzej przedstawia się sytuacja w przypadku patentów wysokotechnologicznych, które są ze swej natury najbardziej innowacyjne. Bardzo niekorzystna sytuacja dla Polski występuje również w przypadku wielkości nakładów na B+R, które w Polsce w roku 2003 kształtowały się na poziomie 0,7 % PKB.

Jak wynika z przytoczonych danych Polska ma do nadrobienia długi dystans, nie tylko w stosunku do obecnego potencjału innowacyjnego krajów dawnej piętnastki, ale także w stosunku do niektórych krajów Europy Środkowo Wschodniej jak Estonia, Słowenia czy Węgry. Aby spełnić cele strategii lizbońskiej odnośnie nakładów B+R polskie prywatne nakłady powinny zwiększyć się siedmiokrotnie, natomiast publiczne dwukrotnie. Czy jest to cel realistyczny?

Regionalne strategie innowacji

Szansą na poprawę innowacyjności polskich przedsiębiorstw szczególnie małych i średnich są regionalne strategie innowacji. Od połowy lat 90. Unia Europejska wspiera tworzenie regionalnych strategii, których celem jest wzmocnienie potencjału innowacyjnego gospodarek poszczególnych regionów w oparciu o ich specyficzne uwarunkowania i przewagi. Od roku 1994 ponad 100 regionów Europy Zachodniej uczestniczyło w opracowywaniu strategii innowacji w ramach projektów finansowanych w ramach programów RITTS oraz RIS. W latach 2001/2002 zapoczątkowane zostały również projekty RIS w 16 regionach nowych krajów członkowskich. W projektach tych uczestniczyło również pięć województw z Polski tj. zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, śląskie oraz opolskie. W roku 2003 wystartowały również projekty tworzenia RIS finansowane ze środków krajowych (KBN-u oraz Urzędów Marszałkowskich) w 10 województwach.

Pytania i wątpliwości jakie rodzą się w związku z realizacją i wdrażaniem regionalnych strategii innowacji w polskich regionach to czy i na ile strategie te będą w stanie zwiększyć innowacyjność a przez to potencjał konkurencyjny gospodarek regionalnych. Odpowiedź na te dylematy wiąże się z odpowiedzią na następujące pytania. Po pierwsze czy poziom regionalny jest odpowiedni dla budowania i wdrażania strategii innowacyjnych. Po drugie czy strategie te właściwie zdiagnozują najważniejsze „wąskie gardła” innowacyjności przedsiębiorstw i odpowiednio do tego skierowane zostaną środki publiczne – pojawia się tu problem wyboru właściwych priorytetów. W końcu sukces RSI będzie zależał od realnego wdrożenia opracowanych strategii tak aby nie stały się one kolejnymi „pułkownikami” czy opracowaniem o charakterze publicystycznym.

Dlaczego regionalne?

Pomimo postępującego procesu globalizacji w ostatnich latach daje się również zauważyć inne zjawisko a mianowicie wzrost znaczenia regionów w kształtowaniu życia społeczno – polityczno – gospodarczego. Wynika to z tego iż znaczna część interakcji w procesach innowacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami oraz przedsiębiorstwami i sferą B+R zachodzi na poziomie regionu. Jest to spowodowane z jednej strony bliskością a z drugiej większym zaufaniem dla partnerów wywodzących się z danego regionu, wyznających te same wartości oraz kształtowanych przez te same czynniki kulturowe. Powoduje to, iż coraz więcej regionów prowadzi swe własne polityki naukowe i proinnowacyjne.

Innym argumentem na rzecz regionalizacji strategii innowacji jest silne zróżnicowanie regionalne w poszczególnych krajach pod względem potencjału innowacyjnego. Taka sytuacja ma miejsce również w Polsce. Na województwo mazowieckie, które posiada największy potencjał innowacyjny przypadają w roku 2002 aż 43,5 % całkowitych nakładów na działalność B+R w Polsce. Na przeciwnym końcu znalazło się województwo świętokrzyskie z udziałem sięgającym jedynie 0,3 % całkowitych nakładów na działalność B+R.

Opracowanie strategii na szczeblu regionu pozwala więc lepiej dostosować odpowiednie instrumenty wsparcia do specyficznych potrzeb danego regionu oraz jego potencjału. Z drugiej jednak strony nie należy zapominać iż nie wszystkie kwestie mogą być rozwiązane na szczeblu regionalnym czy lokalnym. Nakłady budżetowe na działalność badawczo – rozwojową są rozdzielane centralnie. Horyzontalny charakter mają także regulacje podatkowe, w tym w szczególności dotyczące prowadzenia działalności innowacyjnej. Na szczeblu krajowym również uregulowane są kwestie związane z organizacją nauki i badań (w tym kwestia ochrony własności intelektualnej i przemysłowe). Nie zmienia to jednak faktu iż wszelkie zmiany i usprawnienia w tym zakresie powinny być poprzedzone szeroką dyskusją pomiędzy zainteresowanymi podmiotami, do czego poziom regionu wydaje się właściwy. Wszystkie te czynniki powodują, że to właśnie poziom regionalny wydaje się być właściwy do budowania strategii proinnowacyjnych, dostosowanych do specyficznych warunków gospodarczych i społecznych.

Jakie priorytety – w stronę systemu innowacyjnego

Z kwestią wyboru odpowiednich priorytetów wiążą się bezpośrednio dwa zagrożenia. Po pierwsze złe lub niedostateczne zdiagnozowanie przyczyn obecnego stanu (ale także potencjału rozwojowego – silnych stron) a w konsekwencji złe zaadresowanie pomocy publicznej. Drugim zagrożeniem jest niedostateczne partnerstwo (zaangażowanie) w proces budowy i wdrażania strategii wszystkich grup podmiotów tj. biznesu, nauki oraz władz publicznych. W przypadku regionalnych strategii w Polsce (a przynajmniej ich części) widać niedostateczne zaangażowanie środowiska biznesu – przynajmniej w procesie opracowywania strategii. Rodzi to niebezpieczeństwo nieodpowiedniego dostosowania opracowanych strategii do rzeczywistych potrzeb środowiska przedsiębiorców, a nie należy zapominać, iż to od nich głównie zależy wzrost innowacyjności gospodarek polskich regionów.

Współczesne procesy zachodzące w gospodarce, w tym procesy innowacyjne w szczególności cechuje w coraz większym stopniu charakter systemowy. Oznacza to iż aby odnieść sukces (wprowadzić innowacyjny produkt czy technologię na rynek, być konkurencyjnym na rynkach międzynarodowych) nie wystarczają już zasoby zgromadzone przez pojedyncze przedsiębiorstwo. Innowacyjne przedsiębiorstwo dzisiaj, to takie, które ma dostęp do różnych źródeł wiedzy o nowych technologiach, a jednocześnie posiada odpowiedni poziom własnego kapitału intelektualnego niezbędny do tego aby tą wiedzę efektywnie wykorzystać. To właśnie dlatego jednym z kluczowych wyzwań jakie stoją przed regionalnymi strategiami innowacji w Polsce to poprawa relacji i współpracy przedsiębiorstw ze środowiskiem naukowo – badawczym oraz innymi podmiotami życia gospodarczego. Niezbędne jest położenie większego nacisku na poprawę relacji pomiędzy sektorem nauki i biznesu, a nie jedynie wzmacnianie potencjału sektora nauki w oderwaniu od gospodarki.

Kluczowe dla wzmocnienia innowacyjności gospodarek regionalnych będzie wzmocnienie potencjału przedsiębiorstw (szczególnie MSP). W Polsce mamy według danych PARP ok. 1,6 mln aktywnych przedsiębiorstw jednakże jedynie niewielka część z nich posiada odpowiednie kompetencje (kapitał ludzki) oraz potencjał ekonomiczny (środki finansowe) aby się rozwijać

i wprowadzać na rynek nowoczesne innowacyjne produkty. Aby podnieść innowacyjność polskiej gospodarki niezbędne jest więc podniesienie potencjału ekonomicznego oraz ludzkiego polskich małych i średnich przedsiębiorstw. W tym celu niezbędne są, z jednej strony, poprawa kapitału ludzkiego (m.in. umiejętności menedżerskich) w przedsiębiorstwach, a z drugiej strony, zapewnienie przedsiębiorstwom (oraz potencjalnym przedsiębiorcom) dostępu do kapitału odpowiedniego do stadium rozwoju firmy i produktu (technologii). Chodzi tu w szczególności o kapitały typu seed oraz VC.

To właśnie systemowy charakter procesów gospodarczych sprawia, iż niezbędne przy wspieraniu konkurencyjności przedsiębiorstw, jest myślenie przez pryzmat klastrów czyli zorganizowanych struktur gospodarczych do których należą przedsiębiorstwa działające w podobnych branżach (wzajemnie ze sobą powiązanych) jednostki naukowo- badawcze oraz podmioty infrastruktury pośredniczącej (wspierającej) działające na potrzeby tych przedsiębiorstw. Niezbędne jest wspieranie rozwoju klastrów poprzez identyfikację istniejących braków i słabości istniejących bądź potencjalnych klastrów, a następnie zastosowanie odpowiednich instrumentów mających te niedoskonałości zniwelować.

Strategia jako proces ciągły

Realizacja strategii innowacyjnej musi być procesem ciągłym. Nie może zakończyć się wraz z przyjęciem dokumentu przez Sejmik Województwa. Główną wartością dodaną prac nad strategią powinien być nie sam dokument (choć i on jest istotny) lecz sam proces współpracy pomiędzy wszystkimi zaangażowanymi podmiotami.

W Polsce nader często mamy do czynienia z sytuacją, iż oficjalne strategie czy programy opracowane przez władze publiczne nie są następnie realizowane. Aby tak się nie stało w przypadku regionalnych strategii innowacji niezbędny jest ciągły dialog i zaangażowanie wszystkich liczących się podmiotów regionalnej gospodarki. Pozwoli to na wzmocnienie presji na rzeczywiste wdrożenie opracowanych strategii. Niezbędny jest również proces ciągłego monitoringu zachodzących zmian oraz elastycznego reagowania na pojawiające się szanse i zagrożenia. Ma to zapobiec z jednej strony zaniechaniu realizacji działań opracowanych w strategii (powinien oceniać stopień realizacji założonych celów), a z drugiej strony materiały z monitoringu powinny stanowić podstawę do podejmowania działań korekcyjnych, które mogą okazać się niezbędne w dalszym etapie działań wdrożeniowych.

Obserwując doświadczenia regionów europejskich, które wcześniej niż polskie regiony opracowały strategie innowacyjne można stwierdzić iż samo opracowanie strategii nie zwiększy innowacyjności polskich przedsiębiorstw. Sukces tych strategii zależy przede wszystkim od wyboru właściwych priorytetów (będących odpowiedzią na zdiagnozowane braki oraz dostosowanych do potrzeb danego regionu) a także od efektywności realizacji opracowanych strategii.

Autor jest pracownikiem Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową i współpracownikiem Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej.

Niniejszy artykuł został opublikowany dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej. Za jego treść odpowiada Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, poglądy w nim wyrażone nie odzwierciedlają w żadnym razie oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej. Artykuł powstał na bazie szerszego opracowania dostępnego na stronie internetowej Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej